

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ПОСЛІДОВНОМУ ПЕРЕКЛАДУ З ОПОРОЮ НА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ СКОРОПИС

Викладання іноземних мов сьогодні переживає складний період переоцінки цінностей, переосмислення цілей, завдань, методів та єдиних концептуальних підходів. Трансформації в політичній, економічній, культурній сферах держави висувають нові вимоги до підготовки перекладачів, здатних забезпечити розвиток міждержавних та міжособистісних контактів на вищому та якісному рівні. Роль перекладачів у сучасному модернізованому світі важко переоцінити. Вони повинні в достатньому обсязі володіти інформаційно-комунікативними технологіями при передачі інформації з рідної мови на іноземні і, навпаки, бути здатними зробити усний послідовний переклад більш ефективним, оскільки цього вимагає масова інформатизація суспільства. Порівняно з усним синхронним перекладом послідовний переклад дає змогу перекладачеві витратити більше часу на аналіз та перетворення отриманої інформації перед її інтерпретацією. Крім того, у процесі послідовного перекладу перекладач має можливість послугоуватися своїми записами. Саме перекладацький скоропис, як додатковий засіб фіксації інформації під час перекладу, викликає особливу зацікавленість. Навчання усного послідовного перекладу має включати оволодіння студентами навичками перекладацького скоропису, використання якого може не лише покращити якість перекладу, а й сформувати у студентів вміння швидко розділяти отриману інформацію на головну та другорядну, фіксувати й з точністю відтворювати деталі повідомлення. Важливим аспектом у навчанні усного послідовного перекладу є урахування індивідуально-психологічних особливостей пам'яті студента та їх кореляції з процесами запам'ятовування інформації. Навчання цього виду перекладу повинне ґрунтуватися одночасно на сприйнятті аудіо- та візуальної інформації мовою оригіналу, її фіксації через кодування засобами перекладацького скоропису для кращого запам'ятовування та подальшому декодуванню інформації й її інтерпретації мовою перекладу. Знання та вміння використовувати універсальні символи перекладацького скоропису для запису повідомлень і рідною, і іноземною мовою здатні значно підвищити кваліфікацію майбутнього перекладача.

Ключові слова: перекладацький скоропис, послідовний переклад, навчання усному перекладу, запам'ятовування, переклад з французької мови, символи.

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним із питань, що потребують спеціального дослідження й експериментальної перевірки, є система вправ для розвитку навичок та умінь усного послідовного перекладу з опорою на перекладацький скоропис. Ця проблема актуальна, оскільки, з одного боку, науково-обґрунтована система вправ сприяла б підвищенню ефективності навчання усному послідовному перекладу, а з іншого – на сьогодні така система фактично відсутня.

Однак можна констатувати: аналізу означеної вище проблематики приділялась достатня увага науковців. Останнім часом з'явилась низка робіт, які містять спроби розробки видів вправ для навчання послідовному перекладу [1; 2]. Досить плідним у цій галузі є наукові праці вітчизняних і зарубіжних мовознавців та перекладачів. З поміж них варто виділити доробки І. С. Алексеєва «Професіональний тренінг перекладача», Н. Н. Гавриленко «Обучение переводу в сфере профессиональной коммуникации», В. В. Соколова «Система вправ для формування усної англомовної перекладацької компетенції майбутніх філологів», які запропонували вправи для навчання усному послідовному двосторонньому перекладу. Також дослідниця Т. В. Ганічева розробила комплекс вправ для навчання усному послідовному перекладу (а саме його абзацно-фразовому виду), автори праць В. Н. Комісаров «Современное переводоведение» та Л. К. Латишев «Структура и содержание подготовки переводчиков в языковом вузе» охарактеризували загальні передумови для навчання перекладу. Однак через різні причини такий перелік у згаданих дослідників на склався в цілісну систему вправ для навчання усному перекладу, які, на нашу думку, складно використати для розроблення системи навчання послідовному перекладу з опорою саме на перекладацький скоропис. Наприклад, у підручнику Ж.-Ф. Розана (на матеріалі французької мови) досить чітко та структуровано представлені основні прийоми перекладацького скоропису [4]. Цікавий також підручник з

усного перекладу на матеріалі французької та російської мов авторів І. М. Матюшкіна та М. К. Огородова, які пропонують, зокрема, і методику навчання певних елементів перекладацького скоропису.

Відповідно до окресленої проблеми метою статті є дослідження особливостей навчання усному послідовному перекладу з опорою на перекладацький скоропис. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- проаналізувати наявний навчальний матеріал із досліджуваної проблематики;
- розглянути індивідуально-психологічні особливості пам'яті студента;
- принципи усного послідовного перекладу;
- використання символів для позначення понять.

Усний послідовний переклад є складним, специфічним видом мовленнєвої діяльності, слухання, говоріння, читання, письма, мислення. У контексті цього дослідження психолінгвістичною основою перекладу стала теорія І. О. Зимної про те, що переклад є п'ятим видом мовленнєвої діяльності нарівні з аудіюванням, мовленням, читанням та письмом. Якщо мовлення і читання – перцептивні, а мовлення та письмо – репродуктивні, то переклад перебуває на стику цих двох видів мовленнєвої діяльності й визначається як її рецептивно-продуктивний вид.

Навчити усного перекладу означає навчити сприймати й осмислювати текст на одній мові, сформулювати задум висловлення в голові за допомогою внутрішнього мовлення та сформулювати висловлення зовнішнім способом, тобто іншою мовою.

В усному послідовному перекладі важливу роль відіграє швидкий запис змісту тексту оригіналу з використанням особливої, ємної знакової системи. З цією метою застосовується так званий перекладацький скоропис, який відрізняється від інших знакових систем запису (наприклад стенографії) тим, що в ньому фіксуються не слова, а думки у вигляді графічних знаків [4]. Його головною функцією є фіксація опорних пунктів пам'яті, посилаючись на які перекладач здатен повністю зберегти суттєву інформацію тексту оригіналу при створенні тексту перекладу.

При перекладацькому скорописі треба також урахувати індивідуально-психологічні якості особистості того, хто запам'ятовує. Процеси запам'ятовування та відтворення визначаються особливим взаємозв'язком. Як людина запам'ятовує, так вона і відтворює матеріал. Проблема розуміння й активності запам'ятовування розглядається в дослідженнях Л. В. Занкова, П. І. Зінченка, А. М. Леонтєва, О. О. Смірнова, М. О. Рибнікова та ін. Водночас тим запам'ятовування, яке ґрунтується на розумінні, завжди набагато продуктивніше, ніж запам'ятовування, що не опирається на розуміння [5].

Різні процеси пам'яті можна класифікувати за такими ознаками:

1. *Що запам'ятовується/відтворюється?* Ідеться про 1) зовнішні обставини висловлення; 2) зміст висловлення; 3) форму висловлення; 4) мовні компоненти висловлення; 5) лінійні компоненти висловлення.

2. *Як запам'ятовується?* – 1) автоматична безпосередня пам'ять; 2) мимовільна пам'ять; 3) пам'ять, так би мовити, облігаторна, завдяки якій людина не може не запам'ятати відповідний матеріал з огляду на її перебування у даному суспільному середовищі.

3. *Як відтворюється?* – 1) повне автоматичне відтворення, яке не піддається усвідомленню в загальному випадку; 2) автоматичне як таке, що не піддається відтворенню; 3) напівусвідомлене або цілком усвідомлене відтворення.

4. *Чи довго зберігається запам'ятоване?* Тут можна виділити такі види: 1) пам'ять у межах висловлення; 2) пам'ять у межах певної послідовності висловлення або в межах порівняно невеликого проміжку часу; 3) тривала пам'ять.

Проте, незважаючи на зовнішню подібність деяких із перерахованих випадків, є суттєві відмінності в тому, що досліджується / розуміється під терміном «вербальна пам'ять», хоча в дослідників є тенденція до переносу результатів вивчення «вербальної пам'яті» на пам'ять «слів». Вербальна пам'ять є пам'яттю довільною й опосередкованою: «пам'ять слів» – безпосередня та мимовільна, облігаторна у вказаному вище розумінні. Вербальна пам'ять характеризується

довільним, нерідко усвідомленим й опосередкованим відтворенням; «пам'ять слів» і в цьому розумінні зворотна. Якщо «вербальна пам'ять» – пам'ять тимчасова, то «пам'ять слів» – вічна.

У ході нашого дослідження ми розглядаємо саме ці два види пам'яті, які ми вважаємо релевантними для навчання послідовному перекладу з опорою на перекладацький скоропис.

При усному послідовному перекладі основною рисою, що вирізняє його з-поміж інших видів, є надмірне навантаження пам'яті. За таких умов при усному перекладі важко, а іноді неможливо утримати в пам'яті всю інформацію, яка надходить. Ми вважаємо, що при різноманітні видів пам'яті, релевантною для перекладу на слух є пам'ять змісту.

Про *пам'ять змісту* досить чітко сказано у Л. С. Виготського: «...ми запам'ятовуємо зміст незалежно від слів. Наприклад, у сьогоднішній лекції мені необхідно передати зміст цілого ряду книжок, доповідей, і ось я пам'ятаю значення, зміст цього, але в той же час мені важко було відтворити словесні форми всього цього» [5, с. 587].

Досліди Бюлера показали, що запам'ятовування думок відбувається інакше, ніж запам'ятовування слів. У подальшому ця ідея була багаторазово використана в експериментальних дослідженнях пам'яті. Підсумок усіх цих досліджень можна підвести словами Л. С. Виготського: «...запам'ятовування думок відбувається за законами смислового співвіднесення однієї думки з іншою» [5, с. 588].

Пам'ять форми відрізняється від пам'яті змісту тим, що в ній смислова організація тексту виступає лише як засіб запам'ятовування і як допоміжний прийом. На відміну від пам'яті змісту, де в основі програма висловлення, «граматичний план», пам'ять форми має справу з кінетичною програмою, з «моторним планом». Проте у звичайній мові обидва плани виступають одночасно й у взаємозв'язку. Але це не означає, що вони не можуть функціонувати ізольовано.

У цьому дослідженні зосереджуємо нашу увагу на навчанні студентів усному послідовному перекладу з опорою на перекладацький скоропис. Перекладацький скоропис – це система допоміжних записів, яка використовується при усному перекладі. На практиці це дуже зручний спосіб запису великих об'ємів інформації в обмежені терміни (доповідь, презентація, лекція в університеті тощо).

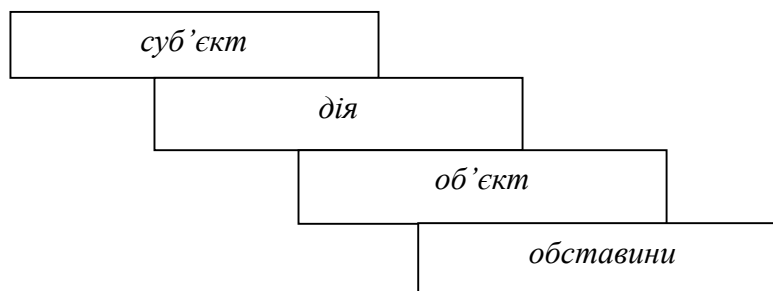
Усний перекладацький скоропис – це опора пам'яті на основі системи знаків, зручних для запису, які можна миттєво розшифрувати в даному контексті.

Успіх усного послідовного перекладу здебільшого залежить від того, наскільки професійно перекладач володіє перекладацьким записом. При усій яскраво вираженій індивідуальності, якої скоропис набуває в кожного перекладача, є базові принципи, котрих слід дотримуватися, а саме:

1. **Скорочений запис.** Одним із основоположних принципів скоропису є швидкість, яка, слід зауважити, досягається не завдяки легкості читання. Перекладачеві необхідно відмовитися від запису слова повністю і надати перевагу скороченому запису, наприклад кілька приголосних кореня та флексії, або записувати слова лише приголосними літерами. Рекомендується використовувати загальновідомі абрєвіатури (*USA, ONU, MP* etc.)

2. **Вертикальний запис.** Під час перекладу погляд повинен помічати якомога більше інформації. З огляду на це, важливо, щоб записи не були розтягнуті в рядок, а були записані у стовпчик – це зменшить кількість необхідних рухів очима.

3. **Ступінчатий запис.** Перекладачеві, який користується скорописом, необхідно завжди чітко бачити, як пов'язані між собою записані елементи. Це досягається через так звану «драбинку», у якій підлеглі та менш значущі елементи записуються з відступом вправо і трохи нижче головних. Такий прийом робить записи більш наочними та звільнить місце для групування окремих елементів, наприклад однорідних членів. Чітку схему ступінчатого запису пропонує О. С. Сачава:

4. Поля. При вертикальному та ступінчатому записі на сторінці буде залишатися вільний простір, де буде зручно записувати уточнення, які з'являтимуться під час виступу, а також розміщувати стрілки-зноски, котрі об'єднують думки в єдине ціле. Найважливішу прецизійну інформацію (дати, імена тощо) доцільно виносити у ліве поле, де також можна розмістити нумерацію розділів у межах виступу.

5. Символи. Питання про те, якою мовою робити записи – мовою оригіналу чи мовою перекладу, буде відкрите завжди, і у кожного погляду будуть свої прихильники. При цьому одним із важливих прийомів в усному перекладацькому скорописі є відмова від використання мови як такої взагалі на користь різноманітних символів для позначення ідей. На відміну від слова символ швидше пишеться, викликає стійкі асоціації та у сполучення з іншими символами може позначати цілу групу взаємопов'язаних понять. Брати символи можна будь-звідки, при цьому особливою популярністю користуються математичні знаки, літери різних алфавітів, музичні символи тощо.

Пропонуємо розглянути деякі прості елементи перекладацького скоропису:

- перекреслення: перекреслене слово або вираз чітко вказують на заперечення закресленого поняття чи явища, його відсутність (наприклад, *stopper le SIDA – ~~СНД~~*);
- підкреслення: різні види підкреслення, залежно від ширини та вигляду лінії можуть виконувати видільну функцію (наприклад, *des dégats considérables – збитки*, підкреслення передає графічно семантику прикметника *considérables*);
- пунктуаційні знаки набувають нових значень у перекладацькому скорописі: знак питання вказує на проблему, а знак оклику на нагальності вирішення якогось питання (наприклад, *financement?* означає *проблему фінансування*);
- математичні знаки є невід'ємним компонентом перекладацького скоропису, сюди можемо віднести і цифри або числові позначення, і загальновідомі математичні символи (наприклад, *la carte 12/25* позначає спеціальну картку на знижки для молоді віком від 12 до 25 років; знак рівності = може позначати тотожність понять або явищ; грецька літера Σ сигма вводить позначення результату або висновку).
- використання стрілок є досить простим, але водночас ефективним засобом запису інформації. Різноманітні варіанти форм та спрямування стрілок дають можливість замінити значну кількість вербальних засобів (наприклад, \rightarrow така стрілка позначатиме рух вперед, або від'їзд, \leftarrow стрілка у зворотному напрямку передаватиме регрес, або повернення, \leftrightarrow двонаправлена стрілка передає такі поняття як *la coopération, l'échange*);
- загальновідомі символи на грошових знаків, світових релігій тощо (наприклад, знаки € євро, \$ долара або гривні є заміниками відповідних іменників; знак серця та різноманітні емотикони використовуються для позначення відповідних почуттів);
- геометричні фігури у перекладацькому скорописі також набувають нових значень, із якими студент має буди ознайомлений наперед (наприклад, \triangle означає *un délégué, un représentant*, а квадрат \square – *une région, une zone, un pays, un territoire*; \bigcirc коло позначає зустріч та її види);
- асоціативні символи перекладацького скоропису також покликані замінити слова або й цілі вирази, тому вони повинні бути простими для декодування (наприклад, решітка позначатиме арешт, затримання тощо);

• складені символи є складнішими для розшифровки, але вони здатні кодувати часто вживані словосполучення та навіть речення (наприклад, $dr \text{ ♂}$ – означає права людини, тоді як $dr \text{ ♀}$ – права жінки).

Дуже часто в перекладацькому скорописі використовуються ідеограми як інструменти передачі інформації, зосередження уваги, коментування, організація сприйняття. Передусім, ідеограми-символи слугують для полегшення перекладу головного змісту тексту оригіналу з використанням знакової системи, у якій фіксуються не слова, а думки у вигляді графічних знаків.

У ході використання перекладацького скоропису важливо враховувати такі моменти: надати пріоритет саме запису, записувати розбірливо, розміщувати інформацій на просторі аркуша відповідно до важливості сказаного, використовувати добре відомі символи, нумерувати думки, викреслювати уже перекладені записи, залишаючи лише непрочитані.

Помилка, якої слід уникати під час усного послідовного перекладу, полягає в першості відтворення змісту повідомлення, а не нотаток. Перекладач, котрий зосереджує увагу на своїх записках, не може відтворити повідомлення, оскільки він надто поглинутий записом і тому звертає недостатньо уваги на розуміння повідомлення. Не слід забувати, що перекладацький скоропис – це лише засіб збільшити час для перекладу.

Отже, підсумовуючи результати проведеного дослідження, ми дійшли такого висновку: формування навичок перекладацького скоропису є необхідним елементом у підготовці перекладачів, фахівців з усного послідовного перекладу. Особливості навчання усного послідовного перекладу з опорою на перекладацький скоропис полягають передусім в урахуванні особливостей пам'яті тієї вікової категорії, до якої належать студенти, а також процесів запам'ятовування та відтворення інформації. Завдяки цьому можна виділити саме ті елементи повідомлення, які потребують запису для подальшого точного перекладу.

Використання перекладацького скоропису передбачає розвиток у студента вміння виділяти в тексті перекладу головну ідею та деталі повідомлення, і розміщувати нотатки так, щоб максимально скоротити час їх прочитання, а відтак – і час відтворення. Не менш важливим аспектом перекладацького скоропису є зрозумілість нотаток, що забезпечує їх швидке декодування. Графічні засоби, якими послуговується перекладач під час запису перекладу, є здебільшого універсальними, а тому їх можна використовувати і для запису перекладу з іноземної мови на рідну, і навпаки. До таких засобів відносяться загальновідомі аббревіатури, що належать до економічної, соціально-політичної, наукової сфер, математичні символи та цифри, різноманітні прості та складені ідеограми, міжнародні символи та скорочення, які легко декодуються перекладачем та діють йому змогу у короткий термін максимально точно перекласти повідомлення.

References

1. Gural, S. K., Tihonova, E. V. 2013. "Organizaciya processa obucheniya ustnomu posledovatelnomu perevodu v svete sinergeticheskoy teorii". *Yazyk i kultura* 4(24): 77–82.
2. Kulmanakova, E. V. 2010. "Formirovanie i razvitie kommunikativno-rechevoj kompetencii studentov, izuchayushih kitajskij yazyk". *Problemy i perspektivy razvitiya obrazovaniya v Rossii* 1:178–181.
3. Sachava, O. S. 2010. *Metodicheskie rekomendacii po perevodcheskoj skoropisi*. SPb.: GUEF.
4. Rozan, J.-F. 1984. *La Prise de Notes en Interprétation Consecutive*. Librairie de l'université Georg : Genève.
5. Vygotskij, L. S. 1982. "Pamyat i ee razvitie v detskom vozraste". *Problemy obschey psihologii*. Moskva: Pedagogika. 2: 386–395.

Гунчик Ирина, Хайчевская Татьяна. Особенности обучения последовательному переводу с опорой на переводческую скоропись. Преподавание иностранных языков сегодня переживает сложный период переоценки ценностей, переосмысление целей, задач, методов и единых концептуальных подходов. Трансформации в политической, экономической, культурной сферах государства выдвигают новые требования к подготовке переводчиков, способных обеспечить развитие межгосударственных и межличностных контактов на более высоком и качественном уровне. Роль переводчиков в современном модернизированном мире трудно переоценить. Они должны в достаточном объеме владеть информационно-коммуникативными технологиями при передаче информации с родного языка на иностранные, и наоборот, быть способными сделать устный последовательный перевод более эффективным, поскольку этого требует массовая информатизация общества. По сравнению с устным

синхронним переводом послідовальний переклад дозволяє перекладачу витрачати більше часу на аналіз і перетворення отриманої інформації перед її інтерпретацією. Крім того, в процесі послідовального перекладу перекладач має можливість користуватися своїми записами. Іменно перекладацька скоропис, як додаткове засіб фіксації інформації в часі перекладу, викликає особливий інтерес. Навчання усному послідовальному перекладу повинно передбачати оволодіння студентами навичками перекладацької скорописи. Використання скорописи може не тільки покращити якість перекладу, але й сформувати у студентів вміння швидко розділяти інформацію на головну і второстепенну, фіксувати і з точністю воспроизводити деталі повідомлення. Важливим аспектом в навчанні усному послідовальному перекладу є врахування індивідуально-психологічних особливостей пам'яті студента і їх кореляції з процесами запам'ятовування інформації. Навчання цьому виду перекладу повинно ґрунтуватися одночасно на сприйнятті аудіо- і візуальної інформації на мові оригіналу, її фіксації шляхом кодування засобами перекладацької скорописи для кращого запам'ятовування, і подальшому декодуванні інформації і її інтерпретації на мові перекладу. Знання і вміння використовувати універсальні символи перекладацької скорописи для запису повідомлень, як на рідній, так і на іноземній мові, здатні значуще підвищити кваліфікацію майбутнього перекладача.

Ключові слова: перекладацький скоропис, послідовальний переклад, навчання усному перекладу, запам'ятовування, переклад з французької мови, символи.

Hunchyk Iryna, Khaichevska Tetiana. Specific Traits How to Teach Liaison Interpreting Based on the Interpreter's Note-Taking. Any contemporary teaching of foreign languages is going through a difficult period of the reappraisal of values, rethinking of goals, objectives, techniques and common conceptual approaches. Transformations in the political, economic, cultural areas of the state are advancing new demands as to the training of interpreters able to ensure the development of interstate and interpersonal contacts at a high and qualitative level. The importance of interpreters in our modernized world is hard to overestimate. They must be perfect at information and communication technologies while interpreting from the native into foreign languages, and vice versa, as well as able to make liaison interpreting more effective, because of the requirements of the mass IT penetration of the society. Comparing liaison interpreting with the simultaneous, the first type allows the professionals in this area to spend more time for analyzing and converting information having been received before its interpretation. In addition, the interpreter may use his/ her own records during the liaison interpreting process. It is just the interpreter's note-taking that arouses heightened interest as an additional means of recording information during the interpreting. Teaching of the liaison interpreting should include the mastering of students' skills in this area. Using such skills, students are able not only to improve the interpreting quality, but also to form the ability how to divide the received information into main and secondary, as well as to fix and accurately reproduce the details of messages. An important aspect in teaching of the liaison interpreting is the consideration of the individual psychological features of the student's memory and their correlation with the information memorizing processes. Training for this interpreting type should be based both on the audio and visual information perception in the original language, on its fixation by encoding with interpreting tools for better memorization, and further information decoding and its interpretation in the target language. Both knowledge and ability to use universal symbols of the interpreter's note-taking for writing messages in both native and foreign languages can significantly improve the qualification of any future interpreter.

Key words: interpreter's note-taking, liaison interpreting, training interpretation, memorization, interpreting from French, symbols.

УДК 821.161.2.09"18/36":1

Дмитро Дроздовський

«ВОСКРЕСІННЯ» СУБ'ЄКТА В АНГЛІЙСЬКОМУ ПОСТПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ РОМАНІ: ОСОБЛИВОСТІ (ПОСТ)РЕАЛІСТИЧНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

У статті окреслено репрезентацію соціальних проблем в англійському постпостмодерністському романі. З'ясовано, що в постпостмодернізмі відбувається повернення суб'єкта, який оприявнює особисті історії, пов'язані з переживанням травм, болю, потраплянням у ситуації екзистенційного вибору. Проаналізовано, що персонажі відчують потребу в екзистенційній правді, яка протистоїть дискурсу постправди. Виявлено, що акцентуація на особистісному компоненті в постпостмодерністському романі детермінує його особливу чуттєвість і осмислення соціальних конфліктів і криз із погляду філософії, психології та медицини (біології людини). На матеріалі «Хмарного атласу» Д. Мітчелла досліджено специфіку антиутопії в постпостмодерністському романі. Антиутопія є жанровим різновидом соціальної фантастики, у якій наявна критика суспільного ладу, політичних інститутів, ідеологічної несвободи тощо. Досліджено, що англійському постпостмодерністському роману властива соціальна